

## KOUŘIMSKÁ PARTIKULÁRNÍ ŠKOLA V OBDOBÍ MEZI PRVNÍM A DRUHÝM STAVOVSKÝM POVSTÁNÍM

DANIEL ŠŤASTNÝ

### THE LATIN GRAMMAR SCHOOL IN KOUŘIM BETWEEN THE FIRST AND THE SECOND REVOLT OF THE BOHEMIAN ESTATES

This article describes the functioning of a Latin grammar school (so-called ‘particular’ school) in Kouřim and its links to the Charles University of Prague in the period of 1547–1622. The author investigates the economic situation of the school, its staff, the students, and their relations to the townspeople. Explored is also teacher and student mobility, the school’s relationship with the university, and the school’s alumni. New findings have been confronted with previous research.

*Keywords:* Early Modern Period – 16th and 17th century – education – university – grammar school – Latin school – town school – child education

DOI: 10.14712/23365730.2024.18

### Úvodem

Tato studie pojednává o partikulární chlapecké škole královského města Kouřimi. Analyzované časové období výzkumné sondy bylo ohraničeno léty 1547 až 1622. Tato data byla vybrána ze tří důvodů. Prvně se jedná o důležité milníky v dějinách městského stavu a pražské univerzity.<sup>1</sup> Za druhé jde o období velké stavební konjunktury v českých městech, někdy označované jako „zlatá doba českých měst“.<sup>2</sup> Tento fenomén nalézáme i v Kouřimi a projevovat se také na stavu partikulární školy, jakožto školy městem zřizované – patronátní. Třetí důvod je čistě badatelsky praktický. Pro vybrané období je k městské škole dochované největší množství pramenů z celých raně novověkých dějin města – podotýkám, vědecky takřka nezpracovaných. Tato pramenná základna umožňuje ucelenější a detailnější pohled na fungování předbělohorské městské školy, což je primárním cílem tohoto příspěvku. Touto prací navazují na předchozí sondu do předbělohorské městské školy v královském městě Rakovníku od Jana Černého.<sup>3</sup> Podporuji tím snahu o oživení zájmu o předbělohorské

<sup>1</sup> Michal SVATOŠ (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, 1347/48–1622, Praha 1995, s. 269, 288.

<sup>2</sup> Zikmund WINTER, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991.

<sup>3</sup> Jan ČERNÝ, „Jiným hodným mládencem hotov jsem školu Vašich Milostí fedrovati.“ *Rakovnická partikulární škola a pražská univerzita v předbělohorském období*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis (dále AUC-HUCP) 56/1, 2016, s. 81–97.

školství a rozšíření našich znalostí o propojení individuálních škol s pražskou univerzitou, což je sekundárním cílem mého příspěvku.

V minulosti bylo v českém prostředí v rámci tematického okruhu univerzita – škola – student/kantor vypracováno nemalé množství studií,<sup>4</sup> avšak přes veškerý zájem můžeme pozorovat stejný problém, jako sleduje ve svých pracích J. Holinková na Moravě, totiž absenci studií zaměřených na jednotlivé školní instituce.<sup>5</sup> V historických pracích o předbělohorském období se tak školám dostává prostoru primárně v rámci dějin konkrétních měst. Tam pochopitelně není místo pro podrobnější údaje, a tak je školám v rámci městských monografií věnováno jen pár řádků,<sup>6</sup> v lepších případech pár stránek.<sup>7</sup> Jsme tedy v situaci, kdy jsou sledovány celozemské fenomény spjaté se vzdělaností,<sup>8</sup> avšak pro příklady z jednotlivých škol musíme mnohdy sahat k popisům od Zikmunda Wintera a Františka Dvorského, starým více jak celé století.<sup>9</sup> Je přitom zcela nepochybné, že pouze větší množství dílčích studií vede k možnosti formulování přesnějších soudů o stavu českého partikulárního školství v době předbělohorské a jeho možném dalším vývoji.<sup>10</sup> Studie mohou dále pomoci k pochopení složitých počátků partikulárních škol v českých městech a jejich vztahu k domácí univerzitě.<sup>11</sup>

Pro účely této práce bylo využito rozsáhlého množství pramenů městské a univerzitní provenience. Pracoval jsem především s archivním fondem města Kouřim, uloženým ve Státním okresním archivu (dále jen SOKA) Kolín, dále s fondem topografické sbírky F v archivu Národního muzea v Praze (dále ANM). Jedná se především o sbírku, která v sobě pod signaturou F93 skrývá nebývale ucelený a rozsáhlý soubor korespondence vztahující se ke kouřimské městské škole. Z kouřimského fondu ze SOKA Kolín bylo využito především pramenů účetní povahy, a to *purkmistrových register*<sup>12</sup> a pramenů právní povahy jako *knih svědomí*<sup>13</sup> a *knih při*<sup>14</sup>. Využito bylo též Archivu Univerzity Karlovy (dále AUK), konkrétně

<sup>4</sup> Michal SVATOŠ, *Město a univerzita*, Documenta Pragensia 11, 1994, s. 40–46; František ŠMAHEL, *Pražští studenti v letech 1348–1622*, in: *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy*, Praha 2008, s. 14–26; TÝŽ, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433–1622*, Zprávy Archivu Univerzity Karlovy (dále ZAUK) 4, 1982, s. 3–28; Jiří PEŠEK, *Univerzita – správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století*, AUC-HUCP 30/2, 1990, s. 41–58; TÝŽ, *Pražská univerzita, městské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech (1570–1620)*, Český časopis historický 89/3, 1991, s. 336–355.

<sup>5</sup> Jiřina HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě v předbělohorském období*, Olomouc 2005, s. 13.

<sup>6</sup> Zdeněk MARTÍNEK – Petr HEJHAL a kol., *Pelhřimov*, Praha 2014, s. 148.

<sup>7</sup> Marie TOŠNEROVÁ – Ivana EBELOVÁ – Irena BENKOVÁ – Miloš GARKISCH – Jiří TOPINKA, *Beroun*, Praha 2008, s. 102–105.

<sup>8</sup> Petr SVOBODNÝ, *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity v letech 1500–1620*, AUC-HUCP 26/1, 1986, s. 7–36; Ondřej PIS, *Fenomén raně novověké akademické peregrinace jako specifické téma střeoevropské historiografie*, AUC-HUCP 62/1, 2022, s. 11–38.

<sup>9</sup> Zikmund WINTER, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*, Praha 1901; František DVORSKÝ, *Paměti o školách českých*, Praha 1886.

<sup>10</sup> Svými pokusy o provedení těchto závěrů jsou známi Zikmund Winter a Jiří Pešek. Zatímco Z. Winter hodnotí možný vývoj spíše pozitivně, J. Pešek se kloní k opačnému závěru. Porovnej: Jiří PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547–1620*, Praha 1993.

<sup>11</sup> V obou případech česká historiografie do značné míry přejímá staré závěry Z. Wintera (1901), které již dnes v mnohém neobstojí. K nutnosti revize závěrů u obou problematik se vyjadřují historici pravidelně, avšak cílený výzkum pro české prostředí stále chybí. K otázce nejnověji: J. HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě*.

<sup>12</sup> SOKA Kolín, fond Archiv města Kouřim (dále jen AMK), racionál purkmistrů, i. č. 727, 728, 729, 730.

<sup>13</sup> SOKA Kolín, AMK, kniha svědomí, i. č. 265, 266.

<sup>14</sup> SOKA Kolín, AMK, kniha při, i. č. 255, 256.

osobních poznámek rektora Curia, vydaných Karlem Beránkem (1981),<sup>15</sup> a úředního materiálu uloženého ve fondech *Rukopisy A*, resp. *Rukopisy B*. Opomenuta nesmí být *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*,<sup>16</sup> jejíž analýza poskytla cenné údaje především v oblasti zaměstnanců školy.

Jak bylo řečeno, konkrétním chlapeckým školám byl věnován prostor především v publikacích o městech, ve kterých působily. Kouřimská chlapecká škola v tomto není výjimkou a zmínky o ní nalezneme primárně v publikacích o dějinách měst. Výjimkou potvrzující pravidlo jsou již zmíněné knihy Z. Wintera a F. Dvorského. Výčet publikací věnujících se starším dějinám Kouřimi bohužel není dlouhý, neboť stejně jako upadal v průběhu dějin význam města, tak upadal i badatelský zájem.

První skutečně ucelenější práci o starších dějinách města vydal Vincenc Oehm (1894).<sup>17</sup> Ten ji však ukončuje husitskými válkami a městské chlapecké škole věnuje pouhou půlstránku. Na knihu V. Oehma částečně navazuje Jan Kremla svým krátkým příspěvkem o stavu města v období před Bílou horou (1904),<sup>18</sup> především však o pár let později Josef Tůma, který ve svém třetím díle *Kolínska a Kouřimska* (1915)<sup>19</sup> shrnuje Oehmovy a Kremlovy teze a navazuje na ně svými poznatky pro období třicetileté války. Ani Tůmova práce ale není obsahově rozsáhlá a nezkoumá detailněji vývoje města. Spousta otázek (včetně fungování chlapecké školy) proto zůstala nezodpovězena. Po zbytek 20. století se již Kouřim závažných vědeckých příspěvků pro bělohorské období nedočkala.<sup>20</sup> Dnešní generace badatelů již o tento dějinný úsek města projevuje větší zájem, avšak tematicky především v rámci analýz vybraných pramenů, nikoliv dějinných fenoménů.<sup>21</sup> Závěrem je tedy možné konstatovat, že tato práce je nejen příspěvkem k dějinám školství, nýbrž i k dějinám města Kouřimi, jejichž míra nezpracování je tolik alarmující, a hlavně překvapivá vzhledem k bohatství pramenného materiálu.

## Stručný popis města

Dle dobové hierarchie, silně respektující starobylost a privilegovanost, patřila Kouřim mezi přední česká královská města. Tento prestižní status byl mnohdy podporován i soudobými intelektuály a kronikáři.<sup>22</sup> Město bylo administrativním centrem kouřimského kraje,

<sup>15</sup> Karel BERÁNEK (ed.), *Manuál rektora Univerzity Karlovy*, I–II, Praha 1981.

<sup>16</sup> Antonín TRUHLÁR – Karel HRDINA – Josef HEJNIC – Jan MARTÍNEK (ed.), *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě: Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae*, I–VI, Praha 1966–2011.

<sup>17</sup> Vincenc OEHM, *Paměti královského města Kouřimě*, I, *Od založení župního hradu až do začátku válek husitských (r. 1419)*, Praha 1894.

<sup>18</sup> Jan KREMLA, *Kouřim před bitvou a po bitvě na Bílé hoře*, Naše Hlasy: Časopis věnovaný zájmům našeho lidu 24, 1904, s. 10–30.

<sup>19</sup> Josef TŮMA, *Kolínsko a Kouřimsko*, III, *Paměti osad na Kouřimsku*, Kolín 1915, s. 316–372.

<sup>20</sup> Snahou změnit tuto situaci byly aktivity kouřimského archiváře Bedřicha SVOBODY (SOKA Kolín, fond Svoboda Bedřich, Dr. (dále jen SB), Kouřim a Kouřimsko, sign. R-1174, karton č. 14; SOKA Kolín, SB, Kouřim – historie města, sign. R-1169, karton č. 14; SOKA Kolín, SB, inv. č. 3, karton č. 1, 2).

<sup>21</sup> Kateřina VEDRALOVÁ, *Třicetiletá válka v Kouřimi. Dějiny města do saského vpádu roku 1631*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzita Pardubice, 2008; Šárka ZAZVONILOVÁ, *Radní manuál města Kouřimi z let 1636–1640*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové (dále FF HK), 2016; Eva TRNKOVÁ, *Kouřimská kniha testamentů z let 1511–1547*, bakalářská práce, FF HK, 2021.

<sup>22</sup> Porovnej: Matěj BRIKČÍ Z LICKA – Josef JIREČEK (ed.), *Městská práva*, Praha 1880, Václav HÁJEK Z LIBOČAN – Jan LINKA (ed.), *Kronika česká*, Praha 2013.

sídlil zde městský soud s hrdelním právem a děkanství při chrámu sv. Štěpána. Takzvaná *Kouřimská konzistoř* fungovala jako správní náboženské centrum pro město a okolí. Odhlédneme-li však od privilegií a administrativních úřadů a nahlédneme na město pouze očima ekonomických a demografických měřítek, začne se pozorovateli Kouřim jevit spíše jako lokalita menšího významu, s počtem obyvatel odpovídajícím menšímu královskému městu a stagnující ekonomikou.<sup>23</sup>

Obyvatelé města žili buďto uvnitř masivních vrcholně středověkých hradeb nebo na jednom ze tří předměstí – Malotickém, Kolínském a Pražském. Jak lze vyčíst z obrázku 1 v příloze, jádro města tvořilo rozsáhlé náměstí – rynek. Ten rozdělovala budova městské radnice na severní a jižní část. Zatímco severní část rynku sloužila především k dennímu obchodu a pořádání jarmarků, jižní byla spíše sakrálním místem, kde dosud stojí chrám sv. Štěpána. Kolem chrámu se nacházel hřbitov, který se rozpínal po většině jižní části rynku. V jižní části rynku se také nachází dřívější budova chlapecké školy, a sice naproti chrámu jižním směrem. Chození do školy bylo tedy pro žáky a učitele „chození přes hroby“. Na hřbitov kolem sv. Štěpána navazoval z východní části menší Ptačí rynek, z něhož vedla skrze fortnu pěší cesta ven z města.<sup>24</sup> Na menším rynku se nacházela také budova starého děkanství, které bylo zbořeno během roku 1826. Na jeho místě byla nově postavena roku 1865 škola triviální, jež byla později povýšena na měšťanskou. Nová měšťanská škola plnila s omezeními svůj účel až do roku 1979. Na tuto budovu je dodnes vzpomínáno obyvateli jako na starou školu.<sup>25</sup> Původní, ve studii sledovaná budova, dnes slouží jako sídlo městského úřadu a z kolektivní paměti se její prapůvodní funkce vytratila. Z tohoto hlediska můžeme o škole mluvit jako o zcela zapomenuté.<sup>26</sup>

Zmíním ještě poměrně rozsáhlé zahrady, které se nacházely mezi školní budovou a jižní hradbou města (na plánu města se jedná o nevyšrafovaný prostor za školní budovou). Byť část těchto zahrad byla již v 16. století v soukromém držení a další část tohoto místa uzmula v 19. století nová školní budova, jednalo se dlouhodobě o relativně velký otevřený prostor v bezpečí městských hradeb, kde mohli studenti trávit volný čas v bezprostřední blízkosti školy nerušení hlukem denního městského provozu. Podobnému účelu slouží část tohoto prostoru dodnes, a to v podobě městského parku Na Hradbách. Druhým takovým volným prostorem mohly být ruiny po zničeném probošství v severozápadní části města (na obrázku 1 prostor vyznačen číslovkou 8). Tento prostor byl však v držení Sedleckého opatství, které jej pronajímalo měšťanům.

<sup>23</sup> S odhadovaným počtem obyvatel kolem dvou tisíc se Kouřim co do velikosti řadila mezi menší královská města. Zatím nejpřesnější odhad provedl B. Svoboda (SOKA Kolín, SB, Kouřim a Kouřimsko, sign. R-1174, karta č. 14, fol. 5–7).

<sup>24</sup> Při popisu městské zástavby v 16. a 17. století vycházím z rastrových barevných kopií císařských povinných otisků map stabilního katastru Čech z let 1826–1843 (dostupné online: <<https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/>>) a předchozího výzkumu provedeného B. Svobodou (SOKA Kolín, SB, Kouřim – historie města, sign. R-1169, karta č. 14, fol. 22–24).

<sup>25</sup> Kolektiv autorů, *Historické putování: měšťanská škola chlapecká Kouřim*, Kouřimský zpravodaj 10, 2011, s. 1–6.

<sup>26</sup> K otázce školní budovy z 19. století nejnověji: Eliška NAKLÁDALOVÁ, *ZUŠ Kouřim*, diplomová práce, Fakulta architektury České vysoké učení technické v Praze, 2022.

## Městská škola

První dochovanou zprávu o existenci školy máme z roku 1377, kdy se k pražské konzistoři dostal spor mezi kouřimským školním správcem a farářem Mikulášem. Rektor školy byl před soud poháněn za údajné vztažení ruky na faráře.<sup>27</sup> Bohužel pro nedostatek pramenů nelze určit, jaký byl přesně ve městě vztah mezi školou a farou. V této době mohl zmíněným institucím představovat intelektuální konkurenci cisterciácký klášter sv. Martina, který se nacházel v severozápadní části města. Tomu však nebylo přáno dlouhého trvání, neboť byl vyplněn a nenávratně pobořen pražskými husity při jejich obsazení Kouřimi v roce 1421.<sup>28</sup> Do budoucna se staly škola a farnost primárními ohnisky kulturního dění ve městě.

Kouřimští se velmi rychle ztotožnili s vírou podobojí a až do období třicetileté války bylo město konfesně nekatolické. Zmíněný náboženský vývoj a změny ve struktuře a fungování vysokého učení zapříčinily hluboké sepětí kouřimské školy a pražské univerzity po minimálně následující dvě století. V rámci tohoto sepětí se univerzita stávala hlavním zdrojem pedagogů pro kouřimskou školu, ta pak produkovala studenty, kteří se chodili pravidelně zapisovat k imatrikulacím do Karolina a část z nich nastoupila i na samotná univerzitní studia. Šlo tak o spolupráci výhodnou pro obě strany. Rektor se ústně zavázal městské radě, že v případě potřeby bude posílat do Kouřimi vybrané studenty a absolventy jako správce školy.<sup>29</sup> Kouřim se na oplátku zavázala tyto mladé učence finančně a hmotně zajistit a proplatit jim náklady na cestu do města.<sup>30</sup> Touto vzájemnou dohodou získala Kouřim mladé pedagogy na svou školu, univerzita si tímto zase zajišťovala mladé posluchače, kterých neměla nazbyt.<sup>31</sup> Mladí pedagogové navíc získali cenné zkušenosti z působení na školách napříč zemí. Jak ještě na mnoha příkladech ukážu, komunikace mezi městskou radou, školou a univerzitou byla v průběhu námi sledované doby velmi živá a udržovala se většinou na přátelské, nebo alespoň formální bázi.

Bohužel pro raná období městské školy postrádáme prameny, které by popisovaly stav školního objektu. Budeme-li vycházet ze stejného předpokladu jako starší literatura,<sup>32</sup> tedy že účelům výuky pro celé starší dějiny sloužila jedna a ta samá budova, je třeba konstatovat, že se jednalo o objekt špatně udržovaný, který se po 200 let nijak podstatněji nerekonstruoval a do námi sledovaného období spíše chátral. Aspoň v takovém stavu dostal kouřimskou školu do správy Zikmund Hiniochus, který v dopise městské radě z roku 1569 žádá o její celkovou opravu.<sup>33</sup> Snad díky stížnostem Z. Hiniocha, dalších školních správců a svému celkovému špatnému stavu, prošla budova generální opravou v první polovině osmdesátých let 16. století. Blížící se rekonstrukci naznačuje hádka o nové zámky od dveří školní budovy, kdy správce školy Tomáš Zoubek žádal jejich okamžitou opravu, městská rada však trvala na jejich opravě až v rámci plánované rekonstrukce budovy. Ta začala skutečně

<sup>27</sup> Ferdinand TADRA, *Soudní akta konzistoře Pražské*, I, Praha 1893, s. 231.

<sup>28</sup> Václav HÁJEK Z LIBOČAN – Jan LINKA (ed.), *Kronika česká*, Praha 2013, s. 905.

<sup>29</sup> Václav SCHULZ, *Z minulosti českého učitelstva*, Časopis Musea království Českého 73/4, 1899, s. 411.

<sup>30</sup> ANM, fond Topografická sbírka F (dále jen TS-F), kart. 77 (h), fol. 19.

<sup>31</sup> M. SVATOŠ (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, 1347/1348, s. 277–278.

<sup>32</sup> V. OEHM, *Paměti královského města Kouřimě*, I, s. 74.

<sup>33</sup> V dopise datovaném I. 7. 1569 v Kouřimi žádá Zikmund Hiniochus městskou radu, aby školní budova byla opravena, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 17.

brzy poté. Již o rok později probíhá komunikace mezi městskou radou a novým školním správcem Simeonem Polickým na bázi koordinace oprav a nákupu materiálů.<sup>34</sup>

Podobné investice do městem vlastněných objektů byly cílenou městskou politikou po celá 70. a 80. léta 16. století. Uvnitř hradeb se rekonstruovala zvonice, chrám sv. Štěpána a mimo jiné i městský vodovod. Vně hradeb se investovalo do dvorů při špitálu a dalších objektů vlastněných městem.<sup>35</sup> Pravidelných oprav se dostávalo i městskému opevnění, byť nikdy neprošlo širší přestavbou.<sup>36</sup> To, že byly peníze minimálně do školní budovy dobrou investicí, potvrzuje zmínka Adama Rosacia, který řadil na počátku 17. století kouřimskou školu mezi dobře zřízené, v budoucnu až gymnaziálního charakteru.<sup>37</sup>

## Uvnitř školní budovy

Školní budova byla mnohoúčelová. Předně to bylo místo, kde se konala výuka a byly skládány zkoušky. Obojí se mnohdy uskutečňovalo za přítomnosti pozvaných radních inspektorů, či jiných pozorovatelů z řad městské obce.<sup>38</sup> Tyto aktivity se konaly v přízemí budovy, kde se nacházela učebna a kuchyň. Do přízemí se takto musely vejít tři třídy školáků, neboť tři třídy byly v Kouřimi stabilně udržovány a nepravidelně přiváděny k imatrikulaci do Karolina. Dle dochovaných soudobých školních řádů se jednalo o standardní počet tříd na latinské škole. Školy slavnější, gymnaziální, měly stupňů pět.<sup>39</sup> Určit počet žáků v konkrétních třídách v Kouřimi je značně obtížné. K univerzitním beáním bylo ze školy přiváděno 6 až 14 studentů ze všech tříd.<sup>40</sup> Avšak faktory jako nepravidelná účast Kouřimi na ceremonii a absence studentů, kteří si nemohli dovolit zaplatit poplatek spojený s rituálem, znemožňují uvést přesný počet studentů.<sup>41</sup>

Škola sloužila i jako dočasný domov pro její zaměstnance nebo přespolní studenty. K těmto účelům sloužily pokoje v prvním patře budovy. O jejich existenci (a bídném stavu) nás zpravuje jistý Václav Varhaník, který v září roku 1568 žádá městskou radu o nový pokoj na zimu neboť „[...] *že čas zimní se přibližuje a já již také pro úzkost zimy v škole déle setrvati nebudu moci* [...]“.<sup>42</sup> Stížnosti tohoto rázu se však u jiných zaměstnanců neobjevují. Je tedy pravděpodobné, že jiné pokoje byly kvalitněji vybaveny. K vybavení místností ve škole se mnoho záznamů nedochovalo. Z městských účtů lze alespoň částečně vyčíst některé položky, které samo město do školy dokupovalo nebo nechávalo opravit. Jednalo se

<sup>34</sup> V dopise datovaném 18. 8. 1570 v Kouřimi žádá Simeon Polický městskou radu o peníze na nákup materiálů na opravu školní budovy a upozorňuje na stav varhan, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 20.

<sup>35</sup> J. TůMA, *Kolínsko a Kouřimsko*, III, *Paměti osad na Kouřimsku*, s. 330–340.

<sup>36</sup> SOKA Kolín, SB, Kouřim – historie města, sign. R-1169, karton č. 14, fol. 11–13.

<sup>37</sup> Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 26.

<sup>38</sup> ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 55, 56.

<sup>39</sup> Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 603.

<sup>40</sup> Porovnej: K. BERÁNEK, *Manuál rektora*, I, s. 90, 136; Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 244.

<sup>41</sup> Návštěvnost škol v Žatci, Litoměřicích a Lounech se pokusil nastínit ve své studii F. Palacký. Bohužel i jeho výzkum skončil v rovině úvah a předpokladů. František PALACKÝ, *Obyvatelstvo českých měst a školní vzdělání v 16. a na začátku 17. století*, Československý časopis historický 18, 1970, s. 347.

<sup>42</sup> V dopise datovaném 22. 9. 1568 v Kouřimi žádá Václav Varhaník městskou radu o slušný pokoj ve škole, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 8.

například o kamna do pokojů, zámky od truhel a dveří, lavice, tabule, křídly, vosk, či novou latrínu.<sup>43</sup> Opravována také byla šindelová střecha školy a její skleněná okna.<sup>44</sup>

## Zaměstnanci školy

Provoz školy zajišťovala skupina mladých vzdělanců placených městem. Ti si ve škole dělili různá povolání. Jednalo se především o správce školy, jeho asistenta – kolegu, poté kantora(y) a podkantor(y). Na jiných školách je zmiňováno i působení školníka,<sup>45</sup> kouřimské prameny však o této pozici mlčí. Usuzuji, že s ohledem na velikosti budovy školníkovu agendu přebíral sám správce školy.

Určit přesný počet učitelů, kteří působili na škole, je stejně jako u počtu žáků problematické, jelikož neexistuje žádný ucelený pramen, který by podrobněji tuto informaci popisoval. Je tedy třeba vypomáhat si především městskými účty, korespondencí a *Rukověti humanistického básnictví*. Podrobná analýza těchto tří složek mě přivádí k závěru, že nejběžnějším složením „učitelského sboru“ bylo: správce školy, jeho kolega, jeden až dva kantori a podkantor. Nikdy se mi nepodařilo zachytit všechny tyto pozice v jednom roce, avšak pravidelnost, s jakou se objevují, vypovídá o jejich stabilním vydržování. Důkladná analýza pramenů také umožnila sestavit relativně podrobný seznam správců školy mezi léty 1567 až 1621, včetně míst jejich předpokládaného původu. Tyto závěry shrnuji v příloze v tabulce 1. Jmenný přehled dalších prameny zmíněných učitelů shrnuji v tabulce 2. Ve sledovaném období máme doklady o 23 správcích, přičemž délka jejich působení pokrývá přibližně 36 let z oněch 54 let fungování školy. Dle těchto čísel byla doba působnosti jednoho správce na škole přes půl druhého roku, přičemž se mohla značně lišit případ od případu. Tyto závěry jsou ve shodě s předešlým výzkumem tohoto tématu.<sup>46</sup>

Zajímavý je také předpokládaný původ jednotlivých správců. Místa původu se v zásadě neopakují a zahrnují lokality z Čech i Moravy. Převažují destinace bližší ke Kouřimí, nicméně objevují se i vzdálenější města jako Stříbro a Sušice. Jedná se také o města, o nichž víme, že jejich školy spadaly pod správu Karolina.<sup>47</sup> Tyto jevy ve spojení s dobou výkonu funkce správců vypovídají o značné mobilitě vzdělanců mezi městy, resp. partikulárními školami a potvrzují závěry předešlých studií na toto téma.<sup>48</sup>

## Školní správce

Správce, či ředitel školy byl nejdůležitější osobou pro fungování celé instituce. Zodpovídal za její chod, údržbu, měl na starosti případnou komunikaci s městskou radou, dohled

<sup>43</sup> SOKA Kolín, AMK, racionál purkmistrův, i. č. 728, s. 50; SOKA Kolín, AMK, racionál purkmistrův, i. č. 729, s. 4.

<sup>44</sup> SOKA Kolín, AMK, racionál purkmistrův, i. č. 728, s. 49, 88.

<sup>45</sup> Jan ČERNÝ, „*Jiným hodným mláďencem hotov jsem školu Vašich Milostí fedrovati.*“ *Rakovnická partikulární škola*, s. 87.

<sup>46</sup> Jiří PEŠEK, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě*, s. 52.

<sup>47</sup> M. ŠVATOŠ (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, 1347/1348, s. 221.

<sup>48</sup> F. ŠMAHEL, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433–1622*, ZAUK 4, 1982, s. 3–28.

nad žáky i kantory. Správce kouřimské školy zpravidla i přiváděl žáky k beáním do Karolina.<sup>49</sup> Byl také tím, kdo vyhledával nové kantory do školy, případně se přimlouval za stávající.<sup>50</sup>

Správce školy byl dosazován rektorem pražské univerzity. Zpravidla se tak dělo na žádost města ve chvíli, když stávající správce vyjádřil svůj úmysl školu opustit. Nemuselo tomu tak ale být pokaždé, neboť se cíle obou institucí mohly různit. V námi sledovaném období proběhly dva spory o dosazení nového správce.

První spor se odehrál v roce 1589 o osobu správce Sofoniáše Rosacea. Rektor se v této době rozhodl zmíněného správce přemístit do Českého Brodu a jako náhradu poslat do Kouřimi Jeremiáše Václava. Kouřimští radní měli být v této věci postaveni před hotovou věc. Město se však Sofoniáše nechtělo vzdát, odkazujíc na (konečně) dobré vztahy s farářem a dobré spravování školy.<sup>51</sup> Rektor však trval na svém, argumentujíc, že je Sofoniášovou vrchností (a tudíž je na jeho uvážení, kde mladý student bude učit), a že v případě nespokojenosti s novým správcem vybere univerzita jiného.<sup>52</sup> Jelikož v následujících letech máme dochovanou korespondenci podepsanou Jeremiášem Václavem jako správcem kouřimské školy, lze odvodit, že městská rada tlaku univerzity ustoupila.<sup>53</sup>

Druhý spor se udál už v období třicetileté války – v roce 1621. Kouřimští odmítali nadále zaměstnávat dosavadního správce školy Tobiáše a jeho kolegu Matyáše pro jejich nezpůsobilost a neposlušnost. Zaslali tak dopis na univerzitu s prosbou o jejich nahrazení. Ta neměla vystudovaných akademiků nazbyt, a tak nabízela kompromis v podobě studenta bakalářského ročníku.<sup>54</sup> Bohužel pro absenci pramenů nevíme, zda nakonec byl kompromis dohodnut.

Přihlédneme-li k tomu, k jak časté výměně správců docházelo, pak míra neshod mezi univerzitou a městem byla relativně malá – v Kouřimi byl problematický zhruba jeden z deseti případů. Většina mobilit učitelů tedy probíhala bezproblémově, například když rektor v roce 1611 převedl z Kouřimi do Poděbrad „dobrého kantora“ Jiřího Klabessiuse, obešla se akce bez průtahů a protestů.<sup>55</sup>

Případ Sofoniáše odkrývá zajímavý a nepříliš dopodrobna probádaný fenomén.<sup>56</sup> Totiž že správci, kantoři, podkantoři ale i studenti, kteří prošli imatrikulací v Karolinu, byli v jurisdikci univerzity, resp. rektora.<sup>57</sup> Členové akademické obce byli do značné míry vyňati z běžného právního řádu. Měli-li být trestáni, či dokonce vězněni, mělo se tomu tak dít pouze na univerzitní půdě a věznění měli být v univerzitním vězení. Univerzita tak byla

<sup>49</sup> Ze sedmi dochovaných zápisů byl 6krát u zápisu správce kouřimské školy. Porovnej: K. BERÁNEK, *Manuál rektora*, I–II.

<sup>50</sup> Dne 29. 6. 1583 v Kouřimi se Simeon Polický přimlouvá u městské rady za podkantara, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 37.

<sup>51</sup> Předchozí správce byl skoro vyhnán z města pro své vztahy s farářem. Věc se dostala až ke královskému podkomořímu: 4. 9. 1587 ve Světlé, královský podkomoří nařizuje kouřimské radě, aby před jeho příjezdem nepropouštěla faráře, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 58.

<sup>52</sup> Dopisem datovaným 24. 4. 1589 v Praze žádá rektor kouřimskou radu, aby propustila správce školy Sofoniáše. Nahrazen má být Václavem Jeremiášem. ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 60; 28. 4. 1589 v Praze, rektor znovu žádá kouřimskou radu, aby konečně Sofoniáše propustili do Českého Brodu, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 61.

<sup>53</sup> *Rukověť*, II, s. 437.

<sup>54</sup> AUK, rkp. A14 b, fol. 81.

<sup>55</sup> AUK, rkp. A14 b, fol. 28.

<sup>56</sup> M. SVATOŠ (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, 1347/1348, s. 219.

<sup>57</sup> Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 219.



v jistých ohledech vrchností učitelů a studentů. Na tuto právní kličku poukazují záměrně, neboť v předbělohorské Kouřimi máme záznam, kdy se takto student domáhal svých univerzitních práv. Jednalo se o kolegu Valentina Koptiadese Přeštického, který si městské radě stěžoval na chování městského rychtáře a jeho pomocníka. Ti jej zastihli opilého před branami města při hádce s čeledínem. Rychtář neměl pro Valentina příliš pochopení a chtěl jej za doprovodu pohlavků a kopanců vsadit do šatlavy, dokud nevystřízliví. Valentinus se nakonec šatlavě vyhnul, celou situaci následně prezentoval městské radě jako veřejné ponižování svého akademického statusu a domáhal se omluv.<sup>58</sup> Být opilý za bílého dne mu evidentně přišlo zcela v pořádku.

Pro lepší kontext je u těchto případů důležité připomenout, že jednotliví učitelé, ať správci, kolegové či kantoři, byli mladíci, kteří mnohdy teprve dokončovali bakalářská studia. A byť se u správce a jeho kolegy očekávalo, že bude mít po zkouškách, nebylo tomu vždy tak. Například Simeon Polický takto žádá městskou radu o zálohu na cestu do Prahy ke zkouškám: „[...] *abych, dá-li Pán Buoh, v neděli nejprve příští do Prahy na determinati bakalářskou se odebral. Což, když myslím, bych vykonati mohl, přichází mi na paměť nedostatek těchto věcí, bez kterýchž taková věc vyřízena být nemůže, jako peníze, kterýchž já při správě školy VOTi po skrovně mívám [...]*“<sup>59</sup> Ve škole mohla také nastat nepříjemná situace, kdy se bakalářem stal dříve kantor nežli správce, což mohlo způsobit nevráživost mezi učiteli. Přesně tento scénář musel roku 1607 řešit rektor Bacháček vytýkáacím listem adresovaným kouřimskému kantorovi Janu Kvetoniusovi.<sup>60</sup>

## Další zaměstnanci

Jak již bylo zmíněno výše, kolegu, kantory a podkantory přiváděl do školy sám správce. Ze záznamů je patrné, že byly běžné situace, kdy si správce takto přiváděl svoje žáky, kamarády ze studií, či mladší sourozence.<sup>61</sup> Stejně tak mohla kantory do školy dosadit městská rada, případně ponechat po výměně správce kantora(y) stávající(ho). Rozhodl-li se kantor nebo podkantor zůstat ve škole i po změně správce, oslovoval s touto prosbou městskou radu.<sup>62</sup> Benevolentnost městské rady v otázce výběru kantorů a podkantorů prokazuje absence dochovaných sporů na toto téma. Ta je v protikladu vůči četněji dochovaným sporům ohledně správce školy.

Po správci byl ve škole druhým nejvýše postaveným zaměstnancem jeho asistent – kolega. Požadovaným vzděláním měl být na podobné úrovni jako správce, tedy být absolventem nebo alespoň studentem bakalářských studií. Kolega zastupoval správce v jeho nepřítomnosti a společně s ním vyučoval nejnáročnější předměty ve třetí třídě. O jeho přítomnosti v Kouřimi svědčí větší množství záznamů. Kantoři a sukcentoři na rozdíl od správce a jeho kolegy podmínku vyššího vzdělání splňovat nemuseli. Jak však ukazuje příklad

<sup>58</sup> ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 64, 65.

<sup>59</sup> Dne 20. 9. 1583 v Kouřimi, Simeon Polický žádá městskou radu o zálohu na cestu do Prahy ke zkouškám, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 43, 44.

<sup>60</sup> Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 319.

<sup>61</sup> ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 31.

<sup>62</sup> ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 2, 3, 4.

Jana Kvetoniuse, neznamenalo to, že někteří kantoři na studiích nebyli. Sukcentoři byli pomocníci kantorů a mnohdy tuto činnost zastávali i studenti posledních ročníků měšťanské školy.<sup>63</sup>

## Finanční a hmotné zajištění

K práci patří honorář. Ten bychom mohli rozdělit do dvou základních složek na finanční a naturální. Na obou složkách se obyvatelé města podíleli jak kolektivně, tak individuálně. Je nesporným faktem, že nářky zaměstnanců školy na platy a nedostatečné zajištění jsou nejčastějším obsahem dochovaných dopisů, zpravidla směřovaných městské radě. Stížnosti byly různé, například kantor Jan Roch si roku 1577 stěžuje, že nedostal slíbené oblečení „[...] *žákům pro čest a chválu jména Božího a pro poctivost vaši i této poctivé obce práci vedouc, trvám, a žádného užitku téměř za práci nemám. Ale však až posavad pamatujíc na přípověď VMtí, kterou jste mi učiniti ráčili, že mně opatřit ráčíte, čekám. I VMtí žádám, že se ke mně laskavě skloniti a pomoc na nějaké šaty učiniti ráčíte [...]*“<sup>64</sup>

Simeon Polický nám ve svém dopise ze září roku 1584 dává zase přehled o z jeho pohledu nutných platových poměrech „[...] *Neb ráčíte-li toho bedlivě povážiti, co těchto let již drahých za tu 1 kopu míšeňskou, kteráž se i mně i kantorovi za kvartál dává, spraviti [se] může, obzvláště když jiných případností není, krom těch koled času zimního, ano i těch na skrovnosti odkud by buďto na sebe nákej šat zjednati buďto nějakou knížku mohl [...]*“<sup>65</sup> Že za koledy skutečně mnoho peněz nebylo, dokládají zimní městské účty. Žákům bylo za koledy o Mikuláši vyplaceno 20 bílých peněz z městské pokladny.<sup>66</sup> Se Simeonovým tvrzením, že by nebylo jiných případností (rozuměj přívýdělků), ale nelze souhlasit. Takovým nejběžnějším přívýdělkem byl sběr dříví, který obzvláště na podzim znamenal pravidelný dodatečný příjem pro žáky i kantory, byť stejně jako u koled se pohyboval v jednotkách bílých peněz.<sup>67</sup> Také „za zvonění“ (nejčastěji proti mračnu) dostávali žáci a kantoři menší výslužku. Učitelům navíc na mzdu přispívali i samotní žáci, a to vždy po zkouškách.<sup>68</sup>

Mimo finanční odměnu bylo učitelům a studentům vypomáháno i potravinami. Město kupovalo do školy příležitostně (hlavně o svátcích) chléb, případně dva korce žita, byť bylo třeba se občas u rady připomenout.<sup>69</sup> Existovala také zvyklost, že řeznický cech přispíval do školy masem. Víme však, že spory mezi mladými studenty a řeznickými tovaryši v šedesátých letech přerostly do té míry, že cech pomoc škole pozastavil. Na tyto poměry si ve svém listu městské radě stěžuje roku 1568 správce školy Václav Nymburský „[...] *Druhá příčina jest mi dána tato. Co se týče pánů mistrů poctivého řemesla řeznického, že karnisaci, kteráž se od mnoha let žákům dávala, nyníčko pak toho se dávati zpěčují, tak že já nevím, kterak bych při tomto slavném městě církvi svatě zpíváním spolu s žakovstvím svým*

<sup>63</sup> Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 153–155.

<sup>64</sup> Dne 22. 1. 1577 v Kouřimi, Jan Roch žádá městskou radu o příspěvek na šaty, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 29.

<sup>65</sup> Dne 28. 9. 1584 v Kouřimi, Simeon Polický žádá městskou radu o zvýšení služného, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 48, 49, 50.

<sup>66</sup> SOKA Kolín, AMK, racionál purkmistrův, i. č. 728, s. 110.

<sup>67</sup> SOKA Kolín, AMK, racionál purkmistrův, i. č. 729, s. 94–95.

<sup>68</sup> SOKA Kolín, AMK, racionál purkmistrův, i. č. 728, s. 76–80.

<sup>69</sup> Dopisem bez přesné datace v roce 1576 v Kouřimi žádá Viktorín Stříbrný purkmistra o žito na chléb a vůz dříví do školy, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 21.

posluhovati mohl. Třetí. Za příčinou touto také VMt vznáším, co se obědů vaření pořádkem tak, jakž jest obcí snešeno, a na housku, chleba dávání dotejče, že mnozí ze sousedů toho obojího zbraňovati se zpěčují, tak že žákovstvo mé, by chtělo, při tomto slavném městě se držeti nemůže [...].<sup>670</sup>

Ve druhé části dopisu si Václav stěžuje na měšťany, kteří odmítali studentům vařit obědy. I toto byla běžná praxe, jak měšťané vypomáhali škole. V Kouřimi se k tomu však po nějakou dobu měšťané neměli. I následující rok si správce – tentokrát Zikmund Hiniochus – stěžuje na lakotu svých sousedů „[...] Ale že (co jsem i první VMtem skrze supplikaci voznámil) velmi nevopatření veliké a újma se nachází jak při vopatření žákovstva, tak toho školního domu, pročez i na svých věcech vlastních škodu museli jsme bráti, protož VMtí žádám, že ráčíte se vo to přičiníti nejprve, aby páni sousedé ráčili pořádně žákům obědy strojiti, nebo tento úterý po minulej nejmíně v třicíti domech nemohli toho pohodlí užiti [...].“<sup>671</sup>

Teplého jídla se učitelům a žákům dostávalo i v samotné škole, kde musela být za tímto účelem funkční kuchyně. Teplé jídlo bylo i jedním z důvodů, proč nebylo studium ve škole zdarma.<sup>672</sup> Jídlo chodila mladíkům vařit kuchařka z radnice.<sup>673</sup>

Z nářků učitelů je evidentní, že si výukou či správou městské školy mladý člověk na přelomu 16. a 17. století příliš mnoho peněz nevydělal. Přesto by nebylo správné si myslet, že kantorů patřili mezi chudinu. Učitelé byli pravidelní návštěvníci kouřimských krčem a městských slavností, kde se nijak nebránili utrácení grošů za alkohol a hodování s obyvateli města, a to i přesto, že se od nich očekával v rámci společnosti jistý morální standard. Na učitele navštěvující tyto akce tak čekala v lepším případě důtka od městské rady a slova o nevhodném chování a příkladu ostatním.<sup>674</sup> V horším případě z toho mohlo být rozdrčené koleno ve rvačce a soudní spor se sousedy.<sup>675</sup>

Učitelská práce nebyla pro většinu mladíků celoživotní činností. Jednalo se spíše o sbírání zkušeností a celkem snadný zdroj zaopatření v prvních letech po studii (či během nich). Je třeba tudíž pohlížet na výše zmíněné poměry jako na nástupní „mzdu“ v prvních letech dospělého života. Učitelé své řemeslo zpravidla časem vyměnili za lukrativnější činnost. Tou mohla být pozice písaře při městském soudu nebo radě, duchovní kariéra, či řemeslná činnost (nejčastěji skrze přiznání se do řemeslné rodiny). Gabriel Baldwin se takto přiznal do rodiny provozující vetešnictví v Bydžově a odstěhoval se z Kouřimi.<sup>676</sup> Jan Horiaenus po svém působení v Kouřimi přešel na duchovní dráhu a působil ve Wittenbergu.<sup>677</sup> Josefa Hieronymuse můžeme dva roky po působení v Kouřimi najít jako písaře v Nymburce.<sup>678</sup> Naopak Samuel Václav byl původně učitelem v Pelhřimově, avšak v roce 1590 se po ženitbě s Kateřinou Městskou přestěhoval za ní do Kouřimi, kde zastával úřad městského písaře.<sup>679</sup>

<sup>670</sup> Dne 10. 10. 1568 v Kouřimi, Václav Nymburský si stěžuje městské radě na chování řeznického cechu, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 6.

<sup>671</sup> Dne 1. 7. 1569 v Kouřimi, Zikmund Hiniochus si stěžuje městské radě, že sousedé nedávají žákům obědy, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 17.

<sup>672</sup> Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 388.

<sup>673</sup> ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 12, 13, 14.

<sup>674</sup> SOKa Kolín, AMK, manuál radního písaře, i. č. 80, s. 99.

<sup>675</sup> SOKa Kolín, AMK, kniha svědomí, i. č. 265, s. 23, 245, 246.

<sup>676</sup> *Rukověť*, I, s. 131.

<sup>677</sup> *Rukověť*, II, s. 340.

<sup>678</sup> Tamtéž, s. 303.

<sup>679</sup> *Rukověť*, V, s. 458.

## Studenti

V různých souvislostech byli několikrát zmíněni studenti školy. Nyní se na ně zaměřím podrobněji. Celkový počet žáků ve škole se různil a pohyboval se mezi 12 až 30 chlapci. Žáci tak tvořili v nejsilnějších letech necelých 1 až 3 % obyvatelstva dvoutisícového města.<sup>80</sup> Dle záznamů v Curiových poznámkách lze usuzovat, že zhruba polovinu z nich představovala domácí a polovinu přespólní dítká. Poměr se v některých letech měnil ve prospěch domácích dětí na 2:1. Ze záznamů lze také díky příjmením (zpravidla odvozeným od místa původu) usuzovat, že u přespólních dětí platila podobná různorodost původu jako u učitelů, byť děti oproti učitelům častěji pocházejí z lokality do 50 km od Kouřimi. Fenomén žákovské mobility má jednu základní příčinu, a sice vázanost žáků na správce školy, ne na školu jako takovou. Pokud správce měnil místo působení, žáci mohli cestovat s ním. Ne všichni zaopatřovatelé dětí si však mohli nebo chtěli tuto mobilitu dovolit, což lze vyvodit ze zastoupení domácích a přespólních dětí ve třídách. Odchod žáků byl však argumentem, který se dal správcem v případě potřeby použít. Využil jej například Simeon Polický při výzvách týkajících se zvýšení jeho platu.<sup>81</sup> Zmíněná studentská mobilita nebyla omezena věkem ani třídou. V Curiových záznamech vidíme zastoupení přespólních dětí ve všech třídách.

Studium na škole nebylo zadarmo. Rodiče či jiný opatrovník musel za dítě především platit stravné a náklady spojené s ubytováním ve škole. Pokud byl školák z domácího prostředí, mohl se stravovat doma a náklady na studium tím úměrně snížit. Jak velké to bylo finanční zatížení, nám přibližuje Kramář Beneš, který za své pachole platil náklady na studium. „*Pět čtvrtí léta*“ jej se stravou, oblečením a náklady na ubytování vyšlo na 20 kop grošů míšeňských.<sup>82</sup>

Pro městskou školu v Kouřimi bohužel nemáme přímé prameny, které by osvětlily obsah a formu výuky. Nedochoval se žádný školní řád vztahující se ke škole ani jakákoliv jiná pramenná zmínka o něm. Při rekonstrukci výuky je tudíž nutné vycházet z jiných řádů používaných v té době v Čechách. Nejblíže kouřimské praxi je dochovaný školní řád mistra Collina ze čtyřicátých let.<sup>83</sup> Collinus rozděluje žáky do tří tříd. První třída se zaměřovala na základy gramatiky, zbožnosti a zpěv, ve druhé třídě převažovala Donatova Grammatika (latina), základní počty a přepis evangelií. Třetí třída do výuky přidává mimo jiné řečtinu a dialektiku. V posledním ročníku museli studenti také aktivně disputovat, tj. v diskusi obhajovat své myšlenky a pracovat s prostudovanými filozofickými díly. Tyto disputace mohli být vedeny i veřejnou formou, kdy k nim správce pozval širší obec. Pro školu, a především jejího správce, to byla nejlepší forma prezentace výsledků před městskou obcí, která školu financovala.<sup>84</sup>

Časový harmonogram výuky byl poněkud odlišný od dnešního. Výuka se rozdělovala na ranní (od úsvitu do 9.00), poobědní (od 12.00 do 15.00) a konkrétně Collinus pracuje

<sup>80</sup> Za optimistického předpokladu 10 dětí v ročníku.

<sup>81</sup> Dne 28. 9. 1584 v Kouřimi, Simeon Polický žádá městskou radu o zvýšení služného, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 48, 49, 50.

<sup>82</sup> Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 388.

<sup>83</sup> *Elementarius Libellus in Lingua Latina et Bohemica* (Výtisk z roku 1557 uložen v knihovně Národního muzea, sign. 26 F. 18).

<sup>84</sup> Václav SCHULZ, *Z minulosti českého učitelstva*, Časopis Musea Království českého 73/4, 1899, s. 401.

i s večerní, kde se opakovala denní látka. Výuka probíhala po celý týden.<sup>85</sup> Po nástupu na školu se tak vzdělání stávalo pro studenta hlavní náplní jeho života. Se svými učiteli a kolegy trávil naprostou většinu času. V případě využití mobility navíc ve zcela cizím prostředí. Jen těžko si asi můžeme udělat představu o tom, jaký vliv musela mít tato zkušenost na dospívání dětí ve věku kolem deseti let.

Zároveň si však není třeba dělat iluze o studijním zápalu mladých žáků docházejících do kouřimské školy. O stavu mravní úrovně žactva nás informuje již mnohokrát citovaný Simeon Polický: „*Dobře a pravdivě onen mudřec Cicero v své třetí knize Devitinatione pověděl: Nic lepšího ani také užitečnějšího obci prokázati nemůžeme, jako když upřímně vyučujeme mládež obzvláště těchto časů a mravů, v kterýchž velice klesla k zlému všemu se sklonila, tak že všech pomoci zkrocována a k dobrému vedena by býti měla.*“<sup>86</sup> Jednalo se ale zřejmě o obvyklé stížnosti, nijak se nelišící od nářků dnešních učitelů, snad vyjma odkazování se na Cicerona.

## Vztahy s obyvateli města

Obyvatel města potkával učitele a studenty latinské školy dennodenně. Bylo to především v kostele, kde školáci byli nápomocni v pěveckém sboru během církevních obřadů. Žáci obstarávali hudební a vokální doprovod i při dalších příležitostech. Sledovat je můžeme ve výdajích jedinců a města při obecních slavnostech, koledách, či při období špatného počasí, kdy jej bylo třeba „vyzvonit“.<sup>87</sup> Byla to tedy především kulturní oblast, kde žactvo a učitelé byli městu prospěšní. Nemluvě samozřejmě o primární roli školy pro město, tedy prostoru pro vzdělávání dětí.

Z pramenů je však evidentní i jistá neochota obyvatel města poskytovat žákům i učitelům nadstandardní péči, a to například v podobě již zmíněných sousedských obědů. Žáci měli také problémy se svými věkovými vrstevníky napříč celým městem. Již jsem zmiňoval spor s tovaryši řeznického cechu z roku 1568. Ty nebyly zdaleka ojedinělé. O jedenáct let později skupinka výrostků využila situace, kdy všichni byli v kostele a zaútočila na nehlídanou školní budovu. Správce Tomáš Zoubek městskou radu informuje následovně: „[...] *toho času, když jsme my jitřní zpívali, od svěvolných mládencův spáchalo, jmenovitě od Jiříka, syna p. Matouše Paška rychtáře, Jana, syna kuchařky u p. Jiříka Trčky, a kdo by tu více byl, bezpochyby žeť oni dobře vědí, totiž že jsou nám skel nemálo vytloukli nejprve házejíce vně do oken, a když jim otevřeno bylo, potom v světnici střevíci, tak že jsem s kantorem z chrámu Páně vyjítí musel, ale tito, když svou vůli provedli, v rychlosti pryč vypadli.*“<sup>88</sup>

Drobné potyčky a dětské naschvály k dětství patřily a lze pro ně nalézt jisté pochopení. Konflikt, který v roce 1584 následoval, však bohužel ukazuje, že agresivní vůči studentům nebyli zdaleka jen jejich vrstevníci. O jednom takovém konfliktu nám podává zprávu Simeon Polický, stěžující si radě města na agresi šafáře v Třebovli vůči studentům: „*Zase pak jdouce*

<sup>85</sup> Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 629–630.

<sup>86</sup> Dne 5. 7. 1583 v Kouřimí, Simeon Polický zve inspektory k veřejné zkoušce žáků, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 38, 39.

<sup>87</sup> SOKA Kolín, AMK, racionál purkmistrův, i. č. 727, s. 80, 83.

<sup>88</sup> Dne 17. 6. 1579 v Kouřimí, Tomáš Zoubek oznamuje městské radě, že mladíci vytloukli škole okna, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 32.

ven z Třebovle a vyprosivše sobě tři pecny chleba a něco vaření (nemyslíte již na téhož šafáře) našli ho státi opět na cestě téměř již mezi dvory. A tu on opět hurtem na ně udeřil mluvíce k nim (s odpuštěním): Zvyjebani partici, počkejte! A oni obávajíce se ho dali se v utikání: z kterých jednoho uhonivše a dobře mu přítloukše tři pecny chleba, kterýž jim tu v Třebovli ve dvoře urozeného pana Vojtěcha Zuoba dány byly.<sup>89</sup> Přidáme-li k této zprávě stížnost Valentina Koptiadese na chování městského rychtáře a biřice, neposkytuje nám to pozitivní obraz o oblíbenosti žáků i kantorů. Je třeba dodat, že kantoři některými svými skutky své oblíbenosti nepomáhali. Zprávy o nadměrném užívání alkoholu a problematických večerech v hospodách nejsou v Kouřimi u kantorů ničím výjimečným.<sup>90</sup> Všeobecnou reputaci učitelům určitě nezvedaly ani románky s měšťankami. Ve sledovaném období máme detailnější záznamy o třech případech, kdy byla dívka kárána za svůj vztah s kantory, či nadbíhání jim.<sup>91</sup> Nejdále to zašlo v případě dcery Adama a Doroty Pokorných, kdy sama městská rada zakázala styk jejich dcery se školními oficiály, „[...] nebo budou všichni věznění, dcera i rodiče“.<sup>92</sup> Podotýkám, že ve všech třech případech je žena zmiňována v pozici iniciátora vztahu.

## Absolventi

O škole a její kvalitě snad nic nevypovídá lépe než její absolventi. Rekonstrukce života absolventů a jejich uplatnění na trhu práce je velmi náročná práce. Neexistuje pramen, kde by takové informace byly shromážděny. Je tedy nutné vycházet z výpovědí, shody jmen, či v případě známých osobností biografických slovníků. Možné životní cesty rozdělují do čtyř kategorií, kterým se následně budu věnovat – akademická dráha, církevní dráha, úřední dráha, řemeslná nebo obchodní dráha.

Pro první tři kategorie lze uvažovat o absolventově pokračování ve studiu na univerzitě. Z torzovitých seznamů studujících a promováných bakalářů a magistrů na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy je zřejmé, že touto cestou se vydala naprostá menšina studentů. Z nejlépe dochovaných let 1589 až 1618 máme zprávu o 11 absolventech bakalářského a jednom magisterského studia původem z Kouřimi.<sup>93</sup> S přihlédnutím na možnost nástupu na některou z blízkých zahraničních univerzit, a tím zvýšení statistiky, lze usuzovat, že v průměru z kouřimské školy získal vysokoškolské vzdělání obrok jeden student. Ke statistice dodávám, že v univerzitních záznamech místopisné přídomky označují místo původu, nikoliv školu, ze které nastoupil. Václav Padias Kouřimský takto nastoupil na univerzitu po dokončení studií na latinské škole v Českém Brodě, původem byl však z Kouřimi.<sup>94</sup> Údaje jsou tedy zkrácené i faktem, že část svého základního vzdělání mohli kouřimští rodáci získat na jiné škole v rámci mobility.

Malý počet studentů pokračujících v univerzitních studiích však neznamená, že by z kouřimské školy nevzešly výrazné tváře českého humanismu. Již v první polovině 16. století

<sup>89</sup> Dne 10. 10. 1584 v Kouřimi, Simeon Polický si stěžuje městské radě, že jeho žáci byli v Třebovli zbiti a okradeni, ANM, TS-F, kart. 77 (h), fol. 52, 53.

<sup>90</sup> SOKa Kolín, AMK, kniha svědomí, i. č. 265, s. 23, 245, 246.

<sup>91</sup> SOKa Kolín, AMK, manuál radního písaře, i. č. 81, s. 313; SOKa Kolín, AMK, kniha svědomí, i. č. 265, s. 203.

<sup>92</sup> Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 339.

<sup>93</sup> Karel BERÁNEK, *Bakaláři a mistři Filozofické fakulty Univerzity Karlovy*, Praha 1988.

<sup>94</sup> *Rukověť*, IV, s. 90, 378.

školou pravděpodobně prošli Matouš Collinus z Chotěřiny a Matěj Bričí z Licka. V polovině 16. století pak získal v Kouřimi první vzdělání jeden z autorů České konfese Pavel Pressius. V námi sledovaném období byli nejvýznamnějšími frekventanty městské školy Štěpán Olomučanský a Mikuláš Troilus. Štěpán Olomučanský byl kouřimský rodák, který se stal v roce 1609 přísedícím konsistoře podobojí a o rok později byl kaplanem kostela Panny Marie před Týnem. Mikuláš Troilus pocházel z Načeradce. S otcem a matkou se ve svém raném věku přistěhoval do Kouřimi, kde otec Jan od roku 1571 působil jako děkan při chrámu sv. Štěpána. Byť Troilus započal studia nejspíše na latinské škole v Kouřimi, brzy využil studentské mobility a studoval v Praze. Svoji kariéru zasvětil pedagogické dráze, nejprve na latinských školách, později na pražské univerzitě, jejímž rektorem byl v době před osudovým spojením s jezuitskou kolejí.<sup>95</sup>

Někteří absolventi využili svého akademického vzdělání ke kariéře v církevních kruzích. Například Adam Procházka, který se narodil v Kouřimi a získal zde základní vzdělání, se po dokončení studií na univerzitě v roce 1577 stal kaplanem postupně v Kutné Hoře, Poličce a Říčanech. Nutno dodat, že Adam byl radikálním evangelíkem, který proti sobě v nejednom městě poštval katolické obyvatelstvo.<sup>96</sup>

Kariéru v administrativě volili nejen lidé, kteří prošli pouze latinskou školou, ale i ti, kteří získali bakalářské vzdělání. Samozřejmě onen získaný titul umožňoval lepší pozici na trhu práce. Například budoucí erbovník Tomáš Štýrský po škole v Kouřimi pokračoval i v bakalářském studiu a v budoucnu se stal písařem na Novém Městě pražském. Také bratři Josef a Jan Hieronymusovi, původem z Písku, se stali písaři po absolvování latinské školy v Kouřimi a bakalářského studia na pražské univerzitě. Josef byl písařem v Nymburce,<sup>97</sup> Jan se vrátil do Kouřimi.<sup>98</sup> S písaři bez vysokoškolského vzdělání se setkáváme především na pozicích pomocných písařů.<sup>99</sup>

Jak tomu však bohužel u starších pramenů bývá, o nejpočetnější skupině máme nejméně záznamů. Osudy lidí, kteří nenastoupili do navazujícího univerzitního vzdělání, ale vrátili se k běžnému řemeslu, nám zůstávají do značné míry skryty. Některé studenty lze spojit s jejich rodinami ve městě, a tak vyvodit potenciální zaměstnání absolventů, případně materiální zajištění rodičů. Jedná se povětšinou o syny dobře zajištěných rodin městských písařů, ševců, soukeníků. Některá příjmení studentů se shodují s členy městské rady. Vzdělání však nebylo striktně uzavřené pro nejbohatší vrstvy. Jak ukazuje příklad Kramáře Beneše, za jistých okolností se mohlo vzdělání dostat i pacholkovi.

## Závěr

V tomto příspěvku jsem se zabýval fungováním kouřimské chlapecké školy mezi léty 1547 až 1622. Na počátku druhé poloviny 16. století se školní instituce ve městě těšila dlouhé – dvousetleté tradici, avšak její stav byl havarijní. Náhled do městského účetnictví

<sup>95</sup> *Rukověť*, V, s. 394.

<sup>96</sup> *Rukověť*, IV, s. 248

<sup>97</sup> Marek DŮRČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013, s. 212–213.

<sup>98</sup> *Rukověť*, II, s. 303.

<sup>99</sup> SOKA Kolín, AMK, racionál purkmistrův, i. č. 729, s. 40, 49, 65, 99.

ukázal, že se městská rada aktivně snažila od 60. let 16. století situaci řešit a v rámci rozsáhlých investic do svého majetku školu podporovala. Tato podpora však měla své limity. Ty byly dány městským rozpočtem a historickým rozložením hospodářského zajištění školy mezi město, obyvatele města a opatrovníky studentů. Svoji roli při finanční a hmotné podpoře také hrála reputace školy mezi obyvateli. Jak ukázala sonda do městského soudnictví, konfliktní situace mezi oběma stranami nebyly neobvyklé a společně s aférami učitelů s měšťankami přispívaly k neochotě některých obyvatel škole hmotně a finančně vypomáhat nad nutný rámec.

Výuku zajišťoval učitelský sbor o čtyřech až šesti učitelích. Zodpovědnost za fungování instituce nesl správce školy, v pramenech též uváděný jako školní rektor. Pro školu byla příznivá vysoká fluktuace zaměstnanců a studentů. Rekonstrukce obsazenosti pozice správce školy ukázala průměrnou délku výkonu funkce na 2,5 roku. Vysoká mobilita školních zaměstnanců je probádaným fenoménem a tato práce závěry předešlých studií potvrzuje.<sup>100</sup> Příspěvek také poukazuje na vysokou mobilitu studentů. V kouřimské škole tvořili přespolní studenti až 50 % ročníku, přičemž jejich místem původu byla obvykle lokalita v okruhu do 50 km kolem Kouřimi. Zde je patrný rozdíl oproti zaměstnancům, které dle analýzy vzdálenost nelimitovala. Studenti i učitelé tak tvořili částečně cizorodý prvek ve městě, který mohl být negativně vnímán domácím obyvatelstvem. Naopak pro kouřimské děti znamenala mobilita nové kontakty a zkušenosti z jiných měst, které mohly v budoucnu zúročit. Tato fakta mohou napomoci nabourávat představu o českých venkovských městech jako uzavřených komunitních společnostech, odříznutých od problémů světa. Je zároveň nepochybné, že taková zkušenost musela zanechat v životě jednotlivce značnou stopu a mít silný vliv na jeho dospívání.

Škola byla vydržována z prostředků obyvatel města, ale hlavní slovo o personálním obsazení školy měl rektor pražské univerzity, odkud byli mladí učitelé posíláni na partikulární školy učit. Tato situace způsobovala v některých případech spory mezi rektorem a městskou radou. Z dochované komunikace vyplývá, že v takových případech se město nakonec podřizovalo tlaku univerzity. Dalším sporným bodem byla jurisdikční moc nad zaměstnanci školy, kdy učitel při spáchání trestného činu neměl být souzen a zadržován na místě činu, nýbrž souzen a zadržován univerzitou. Kouřimský příklad ukázal, že městští dozorcí pořádku měli tendenci tento právní stav nerespektovat. Bohužel tato problematická oblast městské právní praxe není podrobněji probádána.

Detailnější náhled do provozu školy je bohužel limitován nedostatkem dochovaných pramenů. Z tohoto důvodu bylo ve výzkumu třeba využít příkladů z jiných regionů, a to především pro popis výuky na škole. Naopak nejhojněji dochovaným pramenem ke kouřimské škole je korespondence správců obsahující stížnosti na nízký honorář. Tyto stížnosti po konfrontaci s dalšími příjmy a osobními aktivitami učitelů příliš neobstojí. Práce učitele nebo školního správce byla určena pro mladé vzdělance na úplném počátku jejich kariéry. I z tohoto důvodu považují finanční a hmotné poměry učitelů v Kouřimi za pochopitelné.

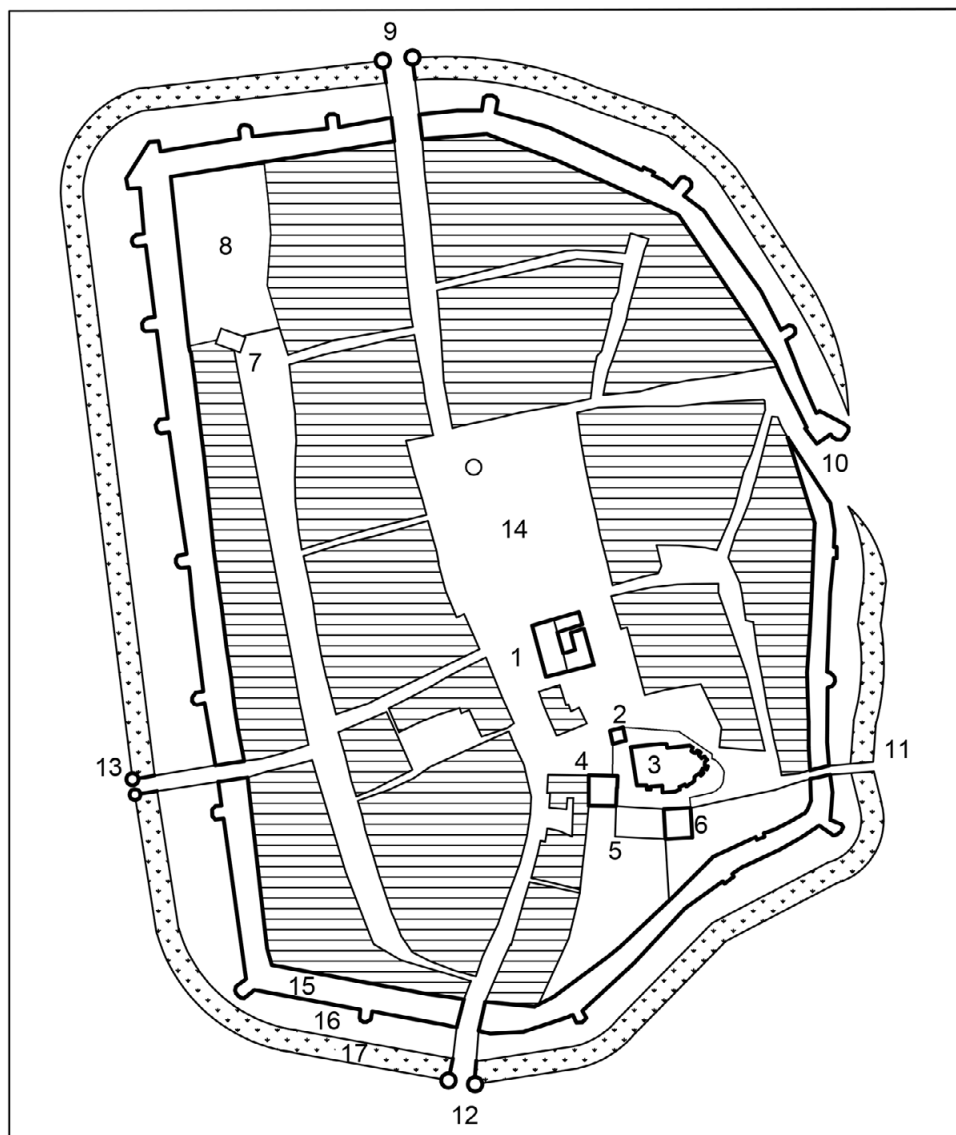
Celkový stav školy na konci sledovaného období byl uspokojivý se zlepšující se tendencí. Škola fungovala o třech třídách v jedné dvoupodlažní budově. Město zvyšovalo ve

<sup>100</sup> Porovnej s: F. ŠMAHEL, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433–1622*, ZÁUK 4, 1982, s. 3–28; J. PEŠEK, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě*, AUC-HUCP 30/2, 1990, s. 41–58.



sledovaném období své investice do školní instituce. Cílem investic bylo primárně zlepšit studijní zázemí a zvýšit kvalitu vyučujících. Naopak cílem investic nebylo školu rozšířit o nové třídy nebo další personál. Tyto cíle se dají považovat za naplněné. Škola fungovala bez přerušení provozu a v průměru minimálně ob jeden rok její absolvent získal vysokoškolské vzdělání. Kouřimské intelektuální prostředí tak ovlivňovalo dětství předních osobností českého humanismu jako byli Matouš Collinus z Chotěřiny, Pavel Pressius, Štěpán Olomučanský a Mikuláš Troilus.

Chlapecká škola byla nedílnou součástí Kouřimi. Významně se podílela na kulturních a náboženských akcích, spoluvytvářela regionální i nadregionální obraz města. Škola poskytovala vzdělání pro chlapce z města a širokého okolí na dostatečné úrovni pro navazující studium na univerzitě. Do jaké míry se tato situace proměnila v důsledku třicetileté války a rekatolizace, je otázka pro další výzkum. Tato sonda do kouřimské školy však prokázala, že detailní analýza konkrétní městské školy je žádoucí a může bohatě přispět k dějinám raně novověké městské každodennosti, dějinám dětství a vzdělanosti. Jedná se o další střípek do pestré mozaiky českého předbělohorského vzdělávacího systému, která stále není zdaleka kompletní.



Obr. 1: Přibližný plán bývalého královského města Kouřim kolem roku 1600<sup>101</sup>

Legenda: 1 radnice, 2 zvonice, 3 chrám sv. Štěpána, 4 městská škola, 5 místo budoucí školní budovy postavené v 19. století, 6 původní budova děkanství, 7 zaniklý kostel sv. Martina, 8 zaniklé probošství, 9 Pražská brána, 10 Kolínská brána, 11 fortna pro pěší, 12 Malotická brána, 13 Olešická „Hořejší“ brána, 14 rynek s kašnou, 15 pás městských hradeb, 16 příkop, 17 navršený val. Vodorovnou šrafovou je naznačena soukromá zástavba uvnitř městských hradeb.

<sup>101</sup> Plán vychází z osobních nákrešů B. Svobody (SOKA Kolín, SB, Kouřim – historie města, sign. R-1169, karton č. 14, fol. 22–24).

Tabulka 1: Seznam správců kouřimské chlapecké školy mezi léty 1567–1621<sup>102</sup>

Rok správy	Jméno	Původ
1567	Vít Hortulanus	X
1568	Václav Nymburský	Nymburk
1569	Zikmund Hiniochus	Litoměřice
1570	Polický Zikmund	Polička
1571	Polický Zikmund	Polička
1572–1575	X	X
1576	Sobenický Viktorin	Stříbro
1577	Sobenický Viktorin	Stříbro
1577	Dentulus Tomáš	Havlíčkův Brod
1578	Dentulus Tomáš	Havlíčkův Brod
1579	Dentulus Tomáš	Havlíčkův Brod
1580	Dentulus Tomáš	Havlíčkův Brod
1581	Dentulus Tomáš	Havlíčkův Brod
1582	X	X
1583	Polický Šimon	Polička
1584	Polický Šimon	Polička
1585	Polický Šimon	Polička
1586	X	X
1587	Čurda Jan	Jičín
1588	Sofoniáš Rosacius	Sušice
1589	Jeremiáš Václav	Chrudim
1590	Jeremiáš Václav	Chrudim
1591	Jeremiáš Václav	Chrudim
1592–1599	X	X
X–1600	Humle z Ruprdorfu Jiří	X
1600	Hofman Jiří	X
1600	Humpl Jan	Praha
1601	Humpl Jan	Praha
1602	Tesák Adam	Říčany
1603	Tesák Adam	Říčany
1603–1604	Schopper Wolfgang	X
1605	Coptiades Valentin	Chlumeck nad Cidlinou
1606	X	X
1607	Kvetonius Jan	X
1608	Hieronýmus Josef	Písek

<sup>102</sup> Místo původu bráno dle záznamů v *Rukověti* I–VI a vlastního výzkumu. Některá místa původu byla odvozena od místopisných přídomků a nelze zaručit jejich přesnost.

Rok správy	Jméno	Původ
1608	Snopecius Jan	Brozany
1609	Horiaeus Jan	Meziříčí
1609	Myconius Daniel	Mnichovo Hradiště
1610	X	X
1611	X	X
1612	Achilles Václav	Beroun
1613	Achilles Václav	Beroun
1614	X	X
1615	X	X
1616	Němčický Jiří	Kutná Hora
1617	X	X
1618	X	X
1619	Kochan Václav	Prachové
1620	Kochan Václav	Prachové
1621	Embambas Tobiáš	Rychnov

Tabulka 2: Seznam prameny zaznamenaných kantorů, kolegů, sukcentorů a officiálů obecně mezi léty 1567–1621<sup>103</sup>

Rok působení	Jméno	Pozice	Původ
1577	Jan Roch	Kantor	
1577	Petr	Kantor	
1580	Pavel Czrhouino	Podkantor	
1599	Písecký Johanes	Kantor	Písek
1599	Burian Benjamín	Kantor	Velvary
1607	Jan Albinus	Kollega	
1607	Jan Artopaeus	Kantor	Bělá u Havlíčkova Brodu
1607	Jan Květonský	Kollega	Hradec Králové
1608	Jan Hovorinus	Kollega	Čáslav
1612	Valentín Coptiades	Kollega	Chlumeck nad Cidlinou
1618	Pavel Parlagaius	Kantor	Nová Ves na Moravě
1619	Gabriel Baldvín	Kantor	Libčany

<sup>103</sup> V roce 1583 se objevuje opakovaně neznámý podkantor, jehož jméno není nikde uvedeno, proto jsem ho nezařadil do tabulky. I u původu officiálů platí poznámka 102.

## Die Partikularschule in Kaurim (Kouřim) in der Zeit vom ersten zum zweiten Ständeaufstand

### ZUSAMMENFASSUNG

Vorliegende Studie untersucht den Betrieb der Kaurimer Partikularschule in dem Zeitraum von 1547 bis 1622 im breiteren Kontext des städtischen Alltags und des Bildungssystems in dem Zeitraum vor der Schlacht am Weißen Berg. In der Studie werden zahlreiche erhaltene und größtenteils unbearbeitete Quellen städtischer und universitärer Provenienz genutzt. Zu Beginn des untersuchten Zeitraumes stagnierte der Betrieb der Schule und die Schule selbst war ihrem baulichen Verfall nahe. Diesen Zustand beseitigte die Stadt durch erhöhte Investitionen und Rekonstruktionen des Gebäudes in den 60er Jahren des 16. Jahrhunderts. Kommentare zeitgenössischer Beobachter, das beständige Funktionieren der Schule und das Renommee von Intellektuellen, die in der Stadt ihre Kindheit verbrachten, sind Grundlage für eine positive Wertung der Investitionen.

An der Schule in Kaurim wurden stets 4 bis 6 Angestellte beschäftigt, und die Schule war den ganzen untersuchten Zeitraum über ununterbrochen in Betrieb. Die Verwalter der Partikularschule waren hier durchschnittlich 2,5 Jahre tätig, die Beschäftigungsdauer der übrigen Angestellten konnte wegen Mangels an Quellen nicht festgestellt werden. Die Angestellten waren überregionaler Herkunft und kamen aus allen Landesteilen des Königreichs Böhmen. Die Schule unterhielt stets drei Klassen mit unterschiedlicher Schülerzahl. Die Gesamtzahl der Schüler schwankte zwischen 12 und 30, die durchschnittliche Schülerzahl beträgt 18. Die Hälfte der Schüler kam aus anderen Städten, und zwar überwiegend aus einem Umkreis von 50 km. Der Betrieb der Schule wurde aus Mitteln der Stadt finanziert. Mit materiellen Geschenken und finanziellen Zuwendungen beteiligten sich auch die Stadtbewohner an ihrer Finanzierung. Die Beziehungen zwischen den Stadtbewohnern und den Lehrern und Schülern waren nicht reibungslos und es kam zu Zwistigkeiten. In den Konflikten konnte Alkohol eine Rolle spielen, ferner Vorurteile gegenüber Gebildeten, individuelle Streitigkeiten und sexuelle Hintergründigkeiten. Am Betreiben der Schule beteiligt war die Karlsuniversität, die ihr nach Bedarf Lehrer und den Schulverwalter stellte. Nicht immer einigte sich der Stadtrat mit der Universitätsleitung auf die aktuelle personelle Besetzung bzw. auf entsprechende Änderungen. In den nachgewiesenen Konfliktsituationen hatte sich stets die Universität im Streit durchgesetzt. Differenzen waren freilich die Ausnahme. Die Knabenschule war fester Bestandteil der Stadt und beteiligte sich an kulturellen wie religiösen Veranstaltungen; auch deshalb hatte sie sich die ständige Unterstützung des Rathauses und der Bewohner von Kaurim verdient.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter

*Mgr. Daniel Šťastný*  
FF UK Praha  
*daniel.dot.stastny@gmail.com*